

Duurzaam Gouds Erfgoed

Voorwoord

Gouda is trots op haar erfgoed. Onze gemeente heeft een rijk verleden waarvan nog veel te herkennen is in de huidige stad. Dankzij u, als bewoner binnen ons beschermd stadsgezicht of als eigenaar van een monument, blijft dit erfgoed in stand en goed onderhouden. Daarnaast heeft Gouda de ambitie om in 2040 een aardgasvrije en CO2 neutrale gemeente te zijn. Verduurzaming en behoud van erfgoed leveren soms een spanningsveld op, maar beide ambities kunnen elkaar ook versterken. Veel inwoners zetten zelf al stappen om hun woning comfortabel en energiezuiniger te maken. Deze brochure biedt u handvatten en handige links om u op weg te helpen. Alleen samen behouden we de schoonheid van onze stad en maken we haar toekomstbestendig!

Wethouder Hilde Niezen,
Duurzaamheid en Energie

Wethouder Thierry van Vugt,
Cultuur, Erfgoed en Monumenten

Leeswijzer

Met deze folder krijgt u meer inzicht in het proces en de mogelijkheden om uw woning te verduurzamen. Dat is aantrekkelijk voor het comfort, uw gezondheid en kan ook voordelen opleveren voor uw portemonnee.

Voor Rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten* geldt dat het gehele pand beschermd is, dus ook het interieur van het pand. Vanwege de bijzondere waarde die deze objecten hebben, moet er zorgvuldig mee worden omgegaan. Bij monumenten gaat behoud in eerste instantie voor vernieuwing of verbetering. Toch zijn ook hier mogelijkheden.

Op de volgende pagina's vindt u een overzicht; Waar begin ik? Met een handig stappenplan. Daarna leest u waar snel kan worden bespaard met zogenoemde 'quick wins' Vervolgens wordt er dieper ingegaan op de onderwerpen isolatie, ramen en energie: wat is waardevol in een monument en waar moet u op letten? Als laatste treft u informatie over financieringsmogelijkheden voor verduurzaming en een aantal links naar websites met meer informatie.

Verduurzamende maatregelen zullen altijd afgestemd moeten worden op de karakteristieke uitstraling van het gebouw. Bijzondere elementen zullen in stand moeten worden gehouden. Voor veranderingen aan een monument is in de meeste gevallen een omgevingsvergunning noodzakelijk.

Op de volgende bladzijden staat welke stappen u kunt nemen om van oriëntatie tot realisatie te komen.

In het Geografisch Informatie Systeem (GIS) van Gouda vindt u onder het tabblad 'beleidskaarten' informatie over monumentale objecten. Door op het vakje 'Beschermd Stadsgezicht' te klikken ziet u of uw woning binnen dit gebied valt. Tevens zijn alle gemeentelijke en Rijksmonumenten op de kaart te zien.
https://gis.gouda.nl/viewer/app/Cultuurhistorie_open

*Daar waar in de brochure 'monument' staat, worden ook beeldbepalende panden bedoeld.

Waar begin ik?

Verduurzaming van uw woning levert diverse voordelen op. Naast een gezond en comfortabel huis krijgt u hiermee ook een lagere energierekening. Elke woning en elke huis-eigenaar is anders, hieronder vindt u een globaal stappenplan om u op weg te helpen.

I

Oriëntatie en quick wins

Voordat u overgaat tot investeren in duurzaamheid is het goed om u te oriënteren. Deze gids kan daarbij helpen. Kijk ook naar welke goedkope en makkelijke maatregelen u gelijk al kunt uitvoeren. Zie ook de handige links achterin deze brochure.

II

Quickscan energiecoach of monumentenadviseur

Wilt u aan de slag met verduurzamen van uw woning? En wilt u weten hoe u zelf energie kan besparen? Vraag dan een gratis advies aan van een energiecoach. Heeft u al concrete plannen? Lees deze brochure zorgvuldig door en bekijk of u vergunningplichtig bent. De monumentenadviseur van de ODMH denkt graag met u mee.

III

Stap voor stap richting een duurzaam monument

Een integraal plan helpt u de route uitstippelen voor uw woning. Hoe ziet uw ideale eindbeeld eruit? Een gespecialiseerde adviseur kan helpen om de duurzaamheidsingrepen zo goed mogelijk af te stemmen op het gebruik en de staat van het monument. Een totaalplan helpt u om de werkzaamheden goed te plannen.

IV

Offertes

Als u een (geïntegreerd) plan heeft, kunnen er offertes worden opgesteld voor de uitvoering van de plannen en kunt u subsidie of een andere financieringsvorm aanvragen. Op de site van Stichting Erfgoed Restauratie en Monumenten kunt u ervaren architecten, adviseurs aannemers en andere specialisten vinden.

V

Vergunning

Vraag de vergunning(en) of vrijstellingen aan die nodig zijn via de website van de Omgevingsdienst Midden Holland.

VI

(Ver-)Bouwen en genieten!

Aan de slag om duurzaam te verbouwen! En daarna leven in een woning met meer comfort en lagere energielasten.

Snel en makkelijk

Waar kunt u zelf direct mee aan de slag? Hieronder vindt u enkele tips en ideeën om uw huis direct comfortabeler te maken en energie te besparen.

Verlichting

Vervang lampen door energiezuiniger LED-verlichting: minder energieverbruik zorgt voor lagere kosten. U verdient uw investering snel terug.

Water besparen

Met een waterbesparende kraan of douchekop wordt een stuk minder water verbruikt, zonder daarbij comfort in te leveren. In de tuin is bij veel monumentale woningen nog een regenton te vinden. Gemiddeld wordt jaarlijks zo'n 2200 liter drinkwater gebruikt om de tuin en planten te onderhouden. Een regenton is niet alleen waterbesparend, maar zorgt ook voor minder belasting op de ondergrond en de riole-ring. Inwoners van Gouda kunnen op de aanschaf van een regenton maximaal dertig euro korting krijgen. Bij het vernieuwen of verbouwen van de doucheruimte kunt u een 'Douche WTW' (=warmteterugwinning) aanbrengen.

Zone-regeling

In grotere woningen kunnen er kamers zijn die niet of nauwelijks gebruikt worden. Door gericht te verwarmen in de ruimtes die wel gebruikt worden, kan flink worden bespaard op stookkosten. Deze manier van gericht verwarmen wordt zone-regeling genoemd. De 'slimme thermostaat' die hiervoor nodig is, kan worden aangestuurd via telefoon, tablet of schermplaat aan de muur.

Gordijnen

Door goede raambekleding aan te brengen en die ook te sluiten zodra het donker wordt, stijgt het comfort en daalt het energieverbruik. Doordat gordijnstof warmer wordt dan glas, voelt het binnen met gesloten gordijnen behaaglijker aan. Ook is er minder tocht. Hang gordijnen of andere raambekleding niet voor de verwarming: dan gaat er veel warmte verloren. Enkel glas in combinatie met de best isolerende raambekleding heeft een betere isolatiewaarde dan gewoon dubbel glas. Er zijn tegenwoordig ook dubbele plisségordijnen met een speciale aluminium coating aan de binnenkant; die leveren de meeste energiebesparing op.

Radiatorfolie en installaties inregelen

Check regelmatig de verwarmingsinstallatie. In veel woningen duurt het lang voordat de radiatoren lekker warm worden. Soms zijn er suizende geluiden in de leidingen te horen. Door de doorstroming van het water in de radiatoren beter in te stellen, verbetert de warmteafgifte ervan, waardoor het gasverbruik daalt. Het instellen van de radiatoren van de cv-installatie wordt 'waterzijdig inregelen' genoemd. Als dit gedaan is stroomt door alle radiatoren precies de hoeveelheid warm water die nodig is om die ruimte optimaal te verwarmen. Ook radiatorfolie maakt uw verwarmingsinstallatie effectiever. Met magneetjes plakt u deze folie achter uw radiator. Dit voorkomt direct warmteverlies. Kijk op Maak Gouda Duurzaam voor de actuele subsidieregelingen voor het waterzijdig inregelen en andere besparende maatregelen.

Isoleren

Een monumentale woning kan op meerdere plekken worden geïsoleerd, hierbij valt te denken aan de vloeren, de gevels en het dak. En denk ook aan goede kierdichting. Vanzelfsprekend dient hierbij rekening gehouden te worden met de monumentale waarde van het pand. Belangrijk is om de woning voldoende te blijven ventileren. Om bijvoorbeeld vochtproblematiek tegen te gaan, moet de woning blijven 'ademen'. Bouwfysisch onderzoek door een bouwkundige is daarom noodzakelijk als u isolatie van vloeren, muren en daken overweegt.

Vloeren

Een ingreep die zowel warme voeten als minder hoge stookkosten oplevert, is het isoleren van de begane grondvloer. Het kan zijn dat er in het monument bijzondere marmeren of terrazzo (gang)vloeren liggen. Deze bijzondere vloeren kunnen alleen aan de onderzijde worden geïsoleerd.

Als er een kruipruimte of kelder aanwezig is, kan de begane grondvloer geïsoleerd worden met bijvoorbeeld isolatieplaten.

Gevels

Vanwege de beschermde status van Rijks- en gemeentelijke monumenten is het niet mogelijk de gevels aan de buitenzijde te isoleren. Isolatie moet dus zorgvuldig worden geplaatst aan de binnenzijde van een monument. Let hier bij extra op het voorkomen van koudebruggen.

Ook bij panden binnen beschermd stadsgezicht mag de voorgevel niet zomaar worden aangepast, vraag hierover advies bij de monumenten adviseurs.

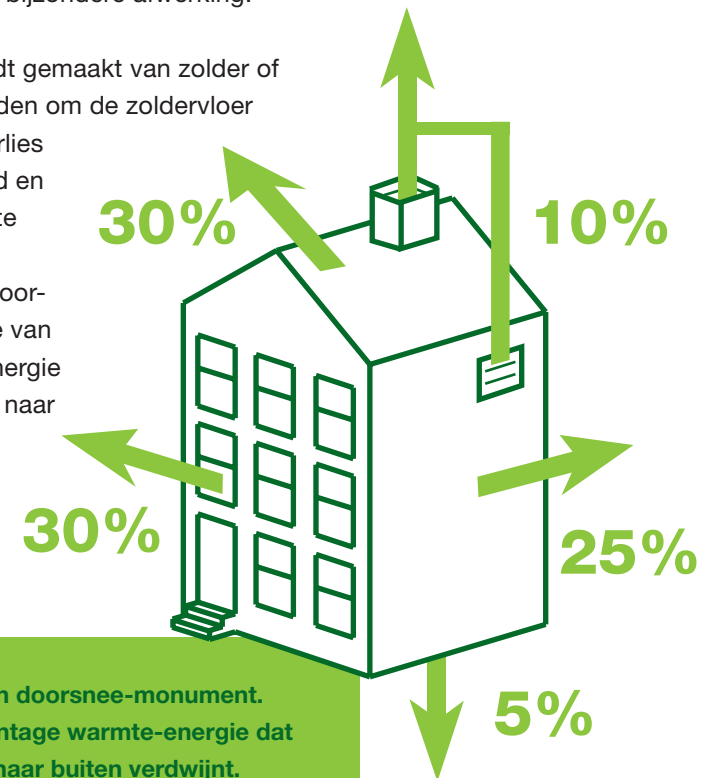
Daken

Over het algemeen wordt aangeraden platte daken aan de buitenzijde te isoleren. Mogelijk valt dit te combineren met een groendak of het plaatsen van zonnepanelen. Schuine daken worden meestal aan de binnenzijde geïsoleerd, hierdoor wordt de aanblik van het pand niet gewijzigd. Door aan de binnenzijde te isoleren worden de originele, soms bijzondere dakpannen bewaard of kan een bijzondere kapvorm onaangetast blijven. Isolatie aan de buitenzijde zorgt voor een dikker dakpakket. In een rijwoning is een hoogteverschil t.o.v. de andere daken vaak niet wenselijk. Een monumentaal pand aan de binnenzijde isoleren vraagt altijd om maatwerk. Soms heeft een interieur namelijk nog een bijzondere afwerking.

Als er weinig gebruik wordt gemaakt van zolder of vliering, kan gekozen worden om de zoldervloer te isoleren. Het warmteverlies wordt hierdoor verminderd en er hoeft een kleinere ruimte verwarmd te worden.

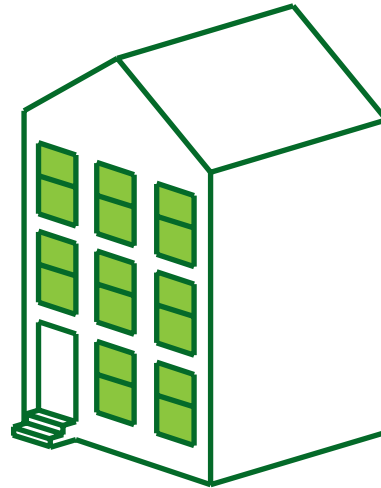
Warmteverliezen bij een doorsnee-monument. Indicatie van het percentage warmte energie die per gebouwonderdeel naar buiten verdwijnt.

Bron: 'Uw monument energiezuinig, praktische tips voor verduurzaming 2017'. Stichting Erfgoed Restauratie en Monument

Ramen

Vaak zijn ramen in monumentale panden met enkelglas uitgevoerd en is het warmteverlies hierdoor groot. Het glas zomaar vervangen door dubbelglas of HR++ glas of nieuwe kozijnen plaatsen is vaak niet mogelijk vanwege de monumentale waarde die de ramen hebben. Er is een aantal mogelijkheden om het warmteverlies te beperken.

Monumentenglas

Een mogelijke oplossing is het toepassen van monumentenglas. Dit glas kan worden geplaatst in de bestaande sponningen van het kozijn. Monumentenglas is speciaal gemaakt zodat het de uitstraling heeft van oud glas en met een hogere isolatiewaarde die bijna gelijk is aan dat van dubbelglas. Het monumentenglas kan gevuld worden met Krypton of Argon en heeft dan een vergelijkbare isolatiewaarde als HR++ glas.

Achterzetraam

Als het raam waardevol glas heeft, fraaie glas-in-lood delen of als er geen dikker glas in de sponningen past, biedt het plaatsen van een achterzetraam mogelijk een oplossing. Hiermee wordt aan de binnenzijde van de woning een tweede raam geplaatst. De spouw die hierdoor ontstaat, zorgt voor minder warmteverlies. Het achterzetraam dient qua materiaal, kleur en vorm te zijn afgestemd op het originele raam. Tevens moet de spouw geventileerd kunnen worden om condensatie te voorkomen.

Raamfolie

Een relatief eenvoudige en goedkope oplossing is het plaatsen van isolerende raamfolie aan de binnenkant op het glas. Dit is altijd werk voor een ervaren vakman. Met isolerende raamfolie kan de isolatiewaarde van enkel glas en dubbel glas verbeteren. Enkel glas wordt als het ware dubbel glas, en dubbel glas HR-glas. De folie moet er weer vanaf kunnen worden gehaald en mag het glas niet aantasten. Door de toepassing van folie mag het raam geen andere uitstraling krijgen wat betreft kleur of spiegeling.

Pas op met zonwerende folie. Daarmee wordt de zon buiten gehouden, waardoor het energieverbruik juist zal toenemen. Veel zonwerende folies worden ten onrechte als 'energiebesparend' verkocht. Zonwerende folie is te herkennen aan een zontoetreding (g-factor) van 0,3 of lager. Deze folie wordt aan de buitenkant op het glas geplakt.

De gemeente heeft vanaf 1 januari 2021 nadere regels gemaakt. Hiermee kunt u zelf toetsen of uw plan voor isolatieglas aan de regels voldoet. Voor gemeentelijke monumenten kunt u een vrijstelling op de vergunningplicht aanvragen.

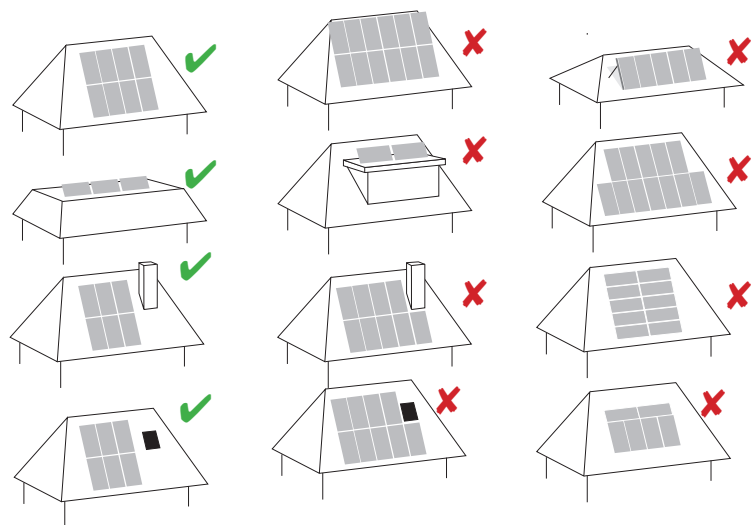

Verduurzamingsmaatregelen en vergunningsplicht per bouwtype	Rijksmonument	Beschermde binnenstad	Gemeentelijk erfgoed
Ingrep aan onderdelen die niet monumentaal zijn en/of geen interne schade opleveren	vergunningsvrij	vergunningsvrij	vergunningsvrij
De maatregel kan makkelijk worden teruggedraaid, is niet zichtbaar en is aan achterzijde	vergunningplichtig	vergunningsvrij	vrijstelling
Onomkeerbaar / zichtbaar, zij- en voorzijde	vergunningplichtig	vergunningplichtig	vergunningplichtig

Rood = verplicht Rijk / verplicht vanuit huidige gemeentelijke Erfgoedverordening

Oranje = voorschriften gemeente

Groen = vergunningsvrij wetgeving

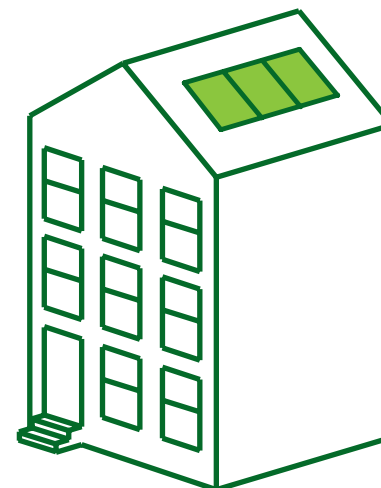

Plaats zonnepanelen niet zichtbaar vanaf de openbare weg.

Energie

Aardgasvrij

Alle gemeenten in Nederland zijn verplicht een Transitie Visie Warmte op te stellen. Daarin komt te staan wanneer welke wijk aardgasvrij moet zijn. Ook voor monumenten zijn er diverse alternatieven om uw woning aardgasvrij te maken. De gemeente is zich op dit moment nog aan het oriënteren op de beste oplossing binnen beschermd stadsgebied. Vooruitlopend daarop kunt u uw woning alvast aanpassen richting aardgasvrij. Schakel bijvoorbeeld om naar elektrisch koken als u uw keuken gaat vervangen. Of kies (indien mogelijk) voor een hybride warmtepomp als uw verouderde verwarmingstoestel of gaskachel niet meer functioneert. Vraag hiervoor altijd advies bij de monumentenadviseur. Op het gebied van zonne-energieopwekking zijn onderstaande mogelijkheden interessant.

Zonnepanelen

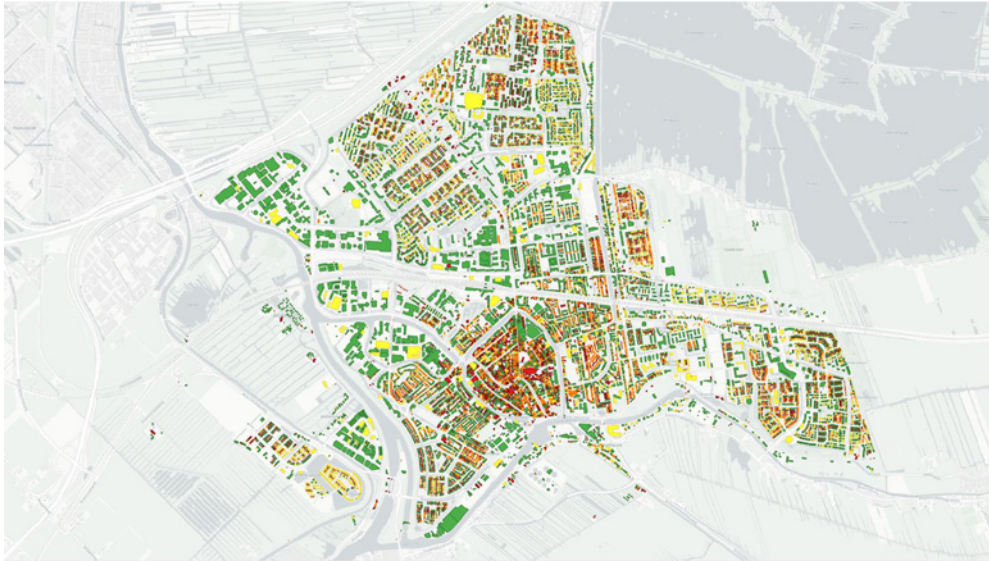
Energie kan worden opgewerkt door bijvoorbeeld zonnepanelen of zonnecollectoren. Zonnepanelen zorgen voor de opwekking van elektriciteit. Met 'PVT Collectoren' kunt u, op hetzelfde dakoppervlak, zowel elektriciteit opwekken als warm water maken. Het warme water wordt opgeslagen in een boiler.

Bij beschermde monumenten geldt dat er voor plaatsing van zonnepanelen of zonnecollectoren een zorgvuldige inpassing nodig is, waarbij het karakter van het monument en de inpassing in de omgeving leidend zijn. Ook moet het dak het gewicht van de panelen kunnen dragen. Elk monument is anders. Het is daarom van belang om de mogelijkheden goed te inventariseren en door te spreken met de monumentenadviseur van de Omgevingsdienst.

De gemeente heeft vanaf 1 januari 2021 nadere regels gemaakt. Hiermee kunt u zelf toetsen of uw plan voor zonnepanelen voldoet aan de regels. Voor gemeentelijke monumenten gelden vrijstellingen op de vergunningplicht. U moet een vrijstelling wel aanvragen.

Dakenkaart Gouda

https://gis.gouda.nl/viewer/app/internet_zonnepanelen

Op deze kaart kunt u zien of uw dak geschikt is voor zonnepanelen.

Rood = ongeschikt vanuit grootte van het dak, bezonning en/of zichtbaarheid. Bij monumenten gelden hier geen sneltoetscriteria en is altijd een vergunning nodig.

Oranje = deels geschikt vanuit grootte van het dak, bezonning en/of zichtbaarheid. Bij monumenten gelden sneltoetscriteria en vrijstellingen. Binnen de beschermde binnenstad en haar randen gelden vergunningsvrije criteria bij niet-monumenten (binnen rijksregels Bor bijlage II artikel 4a).

Groen = geschikt. Sneltoetscriteria, vrijstellingen bij monumenten en vergunningsvrije criteria bij niet-monumenten (binnen rijksregels Bor bijlage II artikel 4a) zijn geldig.

Zonnepanelen via Energie coöperatie

Het kan voorkomen dat een dak niet geschikt is voor plaatsing van zonnepanelen. Wellicht is er de mogelijkheid om mee te doen met een postcoderegeling. Hiermee krijgen bewoners de mogelijkheid gezamenlijk in een corporatie of een vereniging van eigenaren te investeren in duurzame energie. Zonnepanelen kunnen bijvoorbeeld in een dergelijke regeling zijn geplaatst op een (plat) dak in de omgeving. Deelnemers aan de regeling krijgen hiervoor in ruil korting op hun energierekening.

Bezoek de Goudse Energie coöperaties:

- www.energiecooperatiegouda.nl
- www.goudsepanelen.nl
- www.enigh.nl

Financiën

Om het verduurzamen van een Rijksmonument, gemeentelijk monument of woning in een beschermd stadsgezicht financieel aantrekkelijker te maken, is er een aantal gunstige leningen beschikbaar.

Deze regeling van het Restauratiefonds geldt voor het nemen van maatregelen in een Rijksmonument. Per 1 juni 2017 kunnen eigenaar-bewoners of VvE's die bij het Restauratiefonds een lening voor restauratie aanvragen als extra dienstverlening in één pakket hun duurzame ingrepen meefinancieren. De restauratie en de energiebesparing kan zo in één keer worden geregeld, tegen dezelfde rente vanaf 1 %.

Energiebespaarlening

De Energiebespaarlening wordt verstrekt vanuit het Nationaal Energiebespaarfonds. De Energiebespaarlening wordt verstrekt vanuit het Nationaal Energiebespaarfonds. Dit fonds wordt ingezet om particuliere woningeigenaren en VvE's een gunstige Energiebespaarlening te bieden. Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten (SVn) is aangewezen als uitvoeringsorganisatie en bemiddelaar van het Nationaal Energiebespaarfonds. De lening wordt rechtstreeks aangevraagd bij de SVn.

De Energiebespaarlening is beschikbaar voor iedereen die maatregelen wil treffen op duurzaam gebied in of aan de woning. Dit geldt voor zowel installaties als isolatiemaatregelen.

www.energiebespaarlening.nl

www.svn.nl

Duurzame monumentenleges

Vanaf 1 januari 2021 geeft de gemeente Gouda 50 procent korting op de leges voor de activiteit monumenten als er duurzaamheidsmaatregelen worden getroffen. Dit betekent bij een bouwplan tot € 20.000 ongeveer € 150 korting; bij een plan van meer dan € 20.000 is de korting ongeveer € 300,00. Tevens zijn er enkele subsidieregelingen. Kijk voor het actuele aanbod op Maakgoudaduurzaam.nl

Subsidie voor (duurzaam) onderhoud

Eigenaren van gemeentelijke monumenten kunnen op grond van de Subsidieverordening Instandhouding Erfgoed Gouda 2020 subsidie aanvragen voor het onderhouden van gemeentelijke monumenten. De regeling is bedoeld voor herstel en behoud van monumentale onderdelen, waarbij ook voor het opheffen van bouwtechnische gebreken aan het casco en indien nodig bouwhistorisch onderzoek kunnen worden gesubsidieerd.

Links

Meer informatie over het energiezuinig maken van monumenten en woningen in beschermde stadsgezichten is te vinden bij een aantal gespecialiseerde organisaties.

Monumenten.nl

Informatie over restauraties, financiële mogelijkheden en wet- en regelgeving over monumenten.

www.monumenten.nl

Waaier Stichting ERM

Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg heeft een waaier uitgebracht met tips over het energiezuinig maken en verduurzamen van monumenten. Deze is te downloaden of te bestellen via de website van stichting ERM.

www.stichtingerm.nl

Groene Menukaart

Visueel aantrekkelijke toolbox voor het verduurzamen van uw pand. U vindt hier een overzicht van duurzame maatregelen voor historische panden en mogelijkheden voor energie besparen. Zo kunt u niet alleen zien dát het kan, maar ook hóe het kan.

www.degroenemenukaart.nl

Toolkit Duurzaam Erfgoed

Deze toolkit biedt een inzicht in de technieken, materialen en inzichten op het gebied van verantwoorde duurzame maatregelen in beschermde monumenten. Daarbij wordt de balans opgezocht tussen comfort, energieverbruik en monumentale waarden.

www.toolkitduurzaamerfgoed.nl

Duurzaam Bouwloket

Duurzaam Bouwloket is een digitaal loket waar Goudse inwoners terecht kunnen voor al hun vragen op het gebied van duurzaam (ver)bouwen, energiebesparing en energie opwekken.

www.duurzaambouwloket.nl/gemeente

Maak Gouda Duurzaam

Website voor alle duurzame doeners in Gouda. Met onder andere verhalen, voorbeelden en inspiratie over duurzame monumenten.

www.maakgoudaduurzaam.nl

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Grote variatie aan publicaties over alles wat met (duurzame) monumentenzorg.

www.cultureelerfgoed.nl

Zelfscan Duurzaam Monument

Benieuwd welke duurzame maatregelen bij uw monument passen? Ontdek het in een paar minuten met de Zelfscan Duurzaam Monument. Ontwikkeld door De Groene Grachten en het Restauratiefonds.

Het Restauratiefonds vergoedt een deel van het duurzaamheidsadvies van de betrokken DuMo-adviseurs.

Quickscan van energiecoach en monumentenadviseur

Wilt u aan de slag met verduurzamen van uw woning? En wilt u weten hoe u zelf energie kan besparen? Vraag dan een gratis advies aan van een energiecoach. Stuur een mail naar: energieadvies@gouda.nl

Heeft u al concrete plannen? Bekijk dan of uw plan vergunningplichtig is. Stem uw plannen altijd af met de monumentenadviseur van Gouda, via bwt@odmh.nl. Op www.odmh.nl/thema/bouwen-wonen vindt u meer informatie over het aanvragen van een vergunning voor het verbouwen van uw woning

Ruimte voor opmerkingen en aantekeningen

Datum: _____

Uw energiecoach / monumentenadviseur: _____

---

colofon

*Duurzaam Gouds Erfgoed, voorjaar 2019, 2de editie najaar 2020
Gemeente Gouda met dank aan gemeente Rotterdam
Stichting ERM*

*Fotografie: VVV en gemeente Gouda, Vormgeving: gemeente Gouda
Aan deze informatiefolder kunnen geen rechten worden ontleend.*

